specifičnih vrsta sporova. Sud se pritom sastojao od tri suca iz plemićkih redova, koji su bili birani na šest mjeseci izbornom (političkom) procedurom u zadarskom Velikom vijeću.

Osim toga, valja istaknuti da se istraživanje trgovine i ekonomije u kasnosrednjovjekovnim dalmatinskim gradovima najčešće bazira na generičkim notarskim dokumentima. No sudski spisi, posebno oni jednoga pomorsko-trgovačkog suda, pružaju kompleksniji uvid u procese i obrasce ponašanja. Naime, notarski dokumenti najčešće samo posreduju odnose kao gotov čin kroz formu ugovora, premda zapravo takvi spisi predstavljaju isključivo jedan fragment u širem sklopu trgovinskih ili ekonomskih odnosa među pojedincima ili skupinama. Čitave dimenzije usmenih razgovora ili učestalih – ugodnih ili konfliktnih – fizičkih interakcija među zabilježenim akterima, ali i onima koji nisu ostali zapisani na papiru, zapravo ostaju nepoznate u notarskim instrumentima.

Zaključno, prvo izdanje srednjovjekovnih spisa Sudbenoga dvora konzula i mora iznimno je vrijedno i metodološki uzorno izdanje koje bitno obogaćuje objavljeni fond izvorne građe za proučavanje srednjovjekovnoga Zadra te dalmatinskoga i istočnojadranskoga prostora. Kao što i sam autor naglašava, ova građa omogućava istraživanje pravne jurisdikcije i pravnih procedura, gospodarske povijesti i poslovnih pothvata (trgovina, krediti), pomorske povijesti kroz plovidbene rute i tipove brodova, društvene povijesti kroz partnerstva i sporove, a na kraju i povijesti Mediterana kroz prizmu mobilnosti trgovaca i oblikovanja trgovačkih mreža na jadranskom ili širem sredozemnom prostoru. Knjiga predstavlja sada neizostavnu i nezaobilaznu autoritativnu referencu za potonja tematska istraživanja.

*Ante Bećir*

## Lena Sadovski, *Venice and the Dalmatian Hiterland: Spalato, Poglizza, Almissa and Clissa (Late 15th–Early 16th Century)*, Leiden; Boston: Brill, 2024, 297 stranica

Objavljena u sklopu izdavačke serije *Later Medieval Europe* uglednoga engleskog nakladnika Brill, ova monografija Lene Sadovski donosi zanimljiv i svjež pogled na Split i okolna područja Poljica, Klisa, Omiša, Radobilje, Rogoznice i Krajine u kasnom 15. i ranom 16. stoljeću, na odnose tih područja prema mletačkim vlastima, ali i njihove međusobne odnose. Istraživana tematika nametnula se kao prirodno produbljivanje pitanja s kojima se Sadovski susrela još u svojem doktorskom radu, u kojem se bavi društvenim strukturama Splita u istom razdoblju. Knjiga je podijeljena na osam poglavlja, uključujući uvod i zaključak.

Počevši s poglavljem *Introduction* (1-35), Sadovski za cilj knjige postavlja analizu mletačke uprave u Splitu, koji prepoznaje kao administrativno središte za okolna područja Poljica, Omiša, Klisa, a povremeno i šire. Zatim se ukratko osvrće na dosadašnju historiografiju te razlaže teorijske i metodološke postavke knjige koja prati mikrohistorijski pristup, nastojeći na nov način sagledati odnos kasnosrednjovjekovnoga grada i njegova zaleđa. U drugoj cjelini prvoga poglavlja autorica prikazuje kako je Mletačka Republika s vremenom širila svoju vlast na istočnojadranske gradove i okolna područja. Osim toga, tematizira lingvističku i kulturnu raznolikost stanovništva koje je Republika na tom području zatekla te daje osnovne crte administrativnoga aparata kojim je tim područjem upravljano. Opisuje važnost Splita za mletačku vlast te zaključuje da se ta vlast na lokalnoj i svakodnevnoj razini primarno uprisutnjivala kroz pravni sustav i notarijat. Naposljetku Sadovski predstavlja izvore koji čine temelj njezina istraživanja. Radi se mahom o notarskim ispravama i sudskim spisima koji se čuvaju

u dalmatinskim arhivima, objavljenima i neobjavljenima, a ističe i dnevnike – *Diarii* Marina Sanuda ml. kao bitan narativni izvor.

U drugom poglavlju, *The Hinterland of Spalato* (36-106), Sadovski u četiri cjeline donosi povijesni kontekst istraživanih područja susjednih Splitu.

Počevši s Poljicima, daje kratak pregled povijesti Poljičke općine, s naglaskom na način kojim je ta općina 1444. godine prešla pod mletačku vlast. Ističe pritom izraženu ulogu Splita kao posrednika između Venecije i Poljica te minimalno upletanje mletačke vlasti u unutarnju autonomiju i pravne tradicije Poljica, što tumači kao ustaljenu mletačku praksu integriranja lokalnih pravnih običaja pod svoju vlast. Nadalje piše o Poljičkom statutu te unutarnjoj organizaciji i stratifikaciji poljičkoga društva. Istražujući primjere poljičkih plemića u plaćeničkoj službi Venecije, Sadovski analizira vojno-stratešku važnost Poljica na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće.

Nakon Poljica, autorica na sličan način analizira grad Omiš, najprije njegov dolazak pod mletačku vlast iste godine kad i Poljica. Pritom ponovno ističe važnu ulogu Splita kao prvoga i primarnoga posrednika vlasti. Opisujući unutarnju društvenu strukturu grada, napominje da su izvori za razdoblje prije kraja 16. stoljeća, kad Omiš napokon dobiva pisani statut, jako rijetki, te je tadašnju društvenu stvarnost teško rekonstruirati.

U cjelini o Klisu autorica se u kratkom pregledu povijesti zaustavlja na istaknutoj ulozi utvrde kao uskočkoga uporišta te na nesnošljivost iskazanu uskocima od mletačkih vlasti radi očuvanja mira s Osmanlijama, a zbog njihove razglašene piraterije. Sadovski pokazuje ozbiljnu predanost Venecije očuvanju neutralnosti prema sultanu unatoč diplomatskim pritiscima za pomoć „kršćanskoj braći". Na primjerima prevrtljivosti političkih prilika autorica pokazuje kako je Venecija znala povremeno i surađivati s uskocima kad je to bilo u interesu Republike te na taj način upozorava na gubitak čvrstih granica odanosti na jednoj mikrolokaciji.

U posljednjoj cjelini ovoga poglavlja autorica se bavi područjima Krajine (Primorja), Radobilje i Rogoznice, odnosno područjem jugoistočno od Poljica sve do Neretve. Analizira tako procese kratkotrajnih inkorporacija tih teritorija pod mletačku vlast u drugoj polovini 15. stoljeća, ističući ponovno važnu ulogu Splita kao posrednika i uporišta preko kojega je Venecija projicirala svoju vlast. Također zamjećuje da je Venecija opetovano u takvim procesima poštovala i očuvala lokalne pravne običaje.

U trećem poglavlju, *The Counts of Poglizza* (107-133), Sadovski u tri cjeline piše o odnosu Poljica i Splita, napose u vidu splitskih plemića koji su obnašali službu poljičkoga kneza. U prvoj cjelini bavi se knezom Dujmom Papalićem. Na primjerima pokazuje kako je funkcionirao sudski sustav u Poljicima te kako je, nakon samoga poljičkoga kneza, Split bio prvo mjesto priziva za žitelje Poljica. U drugoj cjelini nastoji rekonstruirati niz poljičkih knezova za trajanja mletačke vlasti, što na kraju poglavlja prikazuje u preglednoj tablici. U posljednjoj cjelini bavi se specifičnim slučajevima mletačkoga patricija Alvisa Capella, koji je jedno vrijeme vršio službu poljičkoga kneza, te kontroverznoga poljičkog vojvode Ivaniša Nenadovića.

U poglavlje *Administrative Writing and Chancelleries between Town and Hinterland* (134-185) autorica uvodi objašnjavajući kasnosrednjovjekovne fenomene skripturalizacije, juridifikacije i praktične pismenosti. Sljedeće cjeline nastoje prepoznati te fenomene na primjerima iz istraživanih područja. Predstavivši poljičke pravne institucije poput *kančilira* i *pristava*, na mnogim primjerima sudskih sporova pokazuje međusobnu isprepletenost i prožimanje poljičkoga pravno-notarijalnog sustava s onim splitskim. Pritom zamjećuje i prihvaćenost

korištenja i latinskoga i slavenskoga jezika, kao i latinice i bosančice u tim sustavima. Slijedi cjelina o notarijalnim sustavima Omiša i Klisa u odnosu sa Splitom, gdje autorica ponovno na primjerima pokazuje interakciju i suradnju pravnoga sustava područja pod vlašću Republike i onih pod vlašću krune sv. Stjepana. Nadalje pokazuje pravno i diplomatsko značenje slavenskoga jezika, pogotovo u kancelarijskoj upotrebi.

Iduće poglavlje, *The Economic Relations between Spalato and the Surrounding Territories* (186-208), bavi se, u skladu s naslovom, ekonomskim odnosima Splita i njegove okolice, a započinje kratkom raspravom o razgraničenju Splita, Poljica i Omiša. U prvoj cjelini Sadovski piše o mlinovima i solanama na kojima su se sukobljavali (ali i ujedinjavali) splitski i poljički interesi. Zamjećuje da je Venecija nastojala raspodjeljivati ključne resurse poput žita i soli na razini cijeloga *Stato da Mar*. Opisuje osobito nastojanja države oko kontrole trgovine solju. U idućoj cjelini, analizirajući zemljoposjedničke odnose, Sadovski zaključuje da intenzivna ekonomska povezanost Splita s Poljicima nije prekinuta prelaskom samih Poljica pod osmansku vlast 1514. godine. Trećom cjelinom autorica obuhvaća kompleksnost trgovine s unutrašnjošću, koja je mletačkoj vlasti dugo bila od sekundarne važnosti. Pritom dovodi u pitanje stavove starije historiografije, koja je mletačke regulative nametnute toj vrsti trgovine promatrala kao potpuno paralizirajuće i usmjerene k svojevrsnoj „represiji" Dalmacije. U zadnjoj cjelini bavi se slabom razvijenošću obrtnih djelatnosti te se posebno osvrće na žene kao služavke, najčešće u službi imućnijih obitelji.

U poglavlju *The Social Structures of Almissa* (209-238) Sadovski se hvata spomenute teške zadaće rekonstruiranja omiške društvene strukture u razdoblju prije prvoga statuta iz 1570-ih. Kao polazište uzima sačuvane zapise sudskoga spora iz 1492. godine, u kojem se skupina omiških plemića i skupina pučana sukobljavaju oko izbora gradskih sudaca. Na temelju toga spora zaključuje da u Omišu još krajem 15. stoljeća nije uspostavljena čvrsta socijalna hijerarhija, a posebno diferencijacija gradskoga plemstva od pučanstva.

Slijedi poglavlje *Spalato and Poglizza after the Ottoman Takeover in 1514* (239-248), u kojem autorica prenosi više izvora koji daju često suprotstavljajuće informacije o političkoj pripadnosti Poljica. Propituje u kojoj se mjeri vlast Osmanskoga Carstva osjetila na području Poljica, u kojem su stupnju Poljičani zadržali svoju autonomiju te kako je u tom razdoblju funkcionirao njihov odnos sa Splitom.

Zaključnim poglavljem, *Conclusion* (249-256), Sadovski na jednome mjestu donosi odgovore na svoja istraživačka pitanja, ističe nove perspektive i spoznaje iznesene u knjizi poput onih o društvenoj strukturi Klisa ili Omiša, o suradnji i isprepletenosti različitih državnih i pravnih sustava na relativno malenom području Splita i okolice. Na kraju knjige nalaze se opsežan popis literature, indeks pojmova, indeks mjesta i indeks imena spomenutih u tekstu.

Ova monografija nudi svježa razmišljanja i nove poglede koji se pri budućim istraživanjima kasnosrednjovjekovnoga Splita i okolnih područja, ali i naravi mletačke vlasti u Dalmaciji općenito, ne bi smjeli zanemariti.

*Luka Mihanović*